

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
בהלכה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

לגורם לקטן 'להתעסק' במלאכת שבת

לנכרי שבות, ואין אומרים לו אל תכבה, מפני שאין שבתות עליהם, וקטן שבת לכבות אומרים לו אל תכבה ששבתות עליהם, ומוכח שאדם מצווה להפריש את הקטן מלכבות כדי שלא יעבור הקטן אפי' על איסור כיבוי דרבנן (- שהרי זו מלאכה שאינו צריך לגופא, שהרי אינו צריך לפחמים). הגמרא מביאה שרבי יוחנן פירש שהקטן צופה באביו ורואה שנוח לו בכך, ואביו עומד עליו, ולכן הוה כאילו אביו מצווה לעשות, ואכן אם הקטן מעצמו ממש עושה איסור אין אביו מצווה להפרישו.

הגמרא מוסיפה לשאול ממה שנאמר 'לא תאכלום כי שקץ הם', ומלשון 'לא תאכלום' לומדים לא תאכלום לאחרים-לקטנים. ומוכח שיש להפריש קטן מאיסורים. והגמרא דוחה שהלימוד הוא רק שלא להאכיל קטן בידים (- לספוח). עוד מקשה הגמרא מהאיסור להאכיל קטנים דם, ומהחובב לשמור כהן קטן שלא להיטמאות למתים, ודוחה שכל זה היינו שלא להאכילו דם בידים ושלא לטמאות בידים, אבל להפרישו אין חיוב. משלושה אלו למדים לכל התורה שאין לספות לקטן בידים דבר איסור, אבל כל שהקטן עושה איסור מעצמו אין בית דין מצווים להפרישו.

ספייה לקטן

מסיום דברי הגמרא (יבמות שם) מתבאר שיש איסור מן התורה להאכיל קטן דבר איסור בידים, ומתחילת הגמרא מבואר שלא רק להאכיל דבר איסור בידים אסור, אלא גם לרמוז לו לעשות דבר איסור אסור, וכן אין לומר לקטן שיביא לו מפתח דרך רשות הרבים. ולא רק ציווי בפה אסור, אלא גם רמיזה אסורה, והוא נלמד בכל שכן ממה שכתב רש"י (שם, ד"ה בעושה על דעת אביו) בביאור האיסור שהקטן מכבה על דעת אביו, 'שהתינוק צופה באביו ורואה שנוח לו בכך, ואביו עומד עליו, והוה כאילו הוא מצווה לעשות', וכל שכן אם אביו ממש רומז לו לעשות.

בגמרא שבת (ז: ד"ה דילמא, וברש"י שם ד"ה דילמא) מבואר עוד, שלא רק להאכילו לצוותו או לרמוז לו לעשות איסור אסור, אלא אפי' לנתת בידו דבר איסור והוא אוכל מעצמו אסור, אם יש חשש הקטן יאכל אסור, ולכן אין לתת ביד קטן חגב טמא אסור, כיון שמסתבר שהקטן יאכל את החגב, ואפי' שאין הדבר מוחלט שיאכל את החגב, כיון שמסתבר שיאכל אסור.

אמנם באופן שרק מזמן לקטן אפשרות לעבור על איסור מותר, וכמבואר בגמרא (יבמות שם) שמותר להביא קטנים למצוא אבידה ברשות הרבים, אפי' שידוע לנו שכאשר הם ימצאו את האבידה הם יניסו אותה לרשות היחיד. ויש להגדיר את שידוע לנו שכאשר הם ימצאו לידם חגב טמא כשיש חשש שמא יאכלום. עוד יש לבאר מה שהתיר מהר"ם מרוטנבורג (מרדכי שבת סימן שסט) לקיים את המנהג שבהכנסת התינוק בפעם הראשונה לבית הספר

המשך בעמ' ג'

בעוד כל שאר בני הבית יצאו לסבב "קידושים" בבוקרו של יום שבת קודש האחרון, נשארה מרים בבית כדי לשמור ולהשגיח על יוסי אחיה הקטן לכל יניקו ולבל יזיק. והנה, ברגע אחד של חוסר שימת לב, ודלת מייבש הכביסה נשמעה נטרקת. מרים עזבה את הספר שבידה ורצה לראות מה אירע, מסתבר שיוסי הספיק גם ללחוץ על כפתור ההפעלה של מייבש הכביסה שבו היו כמה חולצות יבשות שהמתינו לגיהוץ.

מרים שחששה שהחולצות ייזנקו ואולי אף תפרוץ שריפה, וב"הברקה" של רגע פנתה אל יוסי ואמרה: יוסי, קודם תוציא לי את החולצה. יוסי הנבון מיהר להוציא את החולצה, אך כמובן ברגע שפתח את דלת המייבש, כתבה המכונה ומרים מיהרה להוציא את יוסי מהחדר.

האם היה מותר לה לגרוע ליוסי לעשות את הפעולה של פתיחת הדלת, בידועה כי בגילו הצעיר הוא בוודאי אינו מודע לכך שפתיחת המייבש מכבה אותו?

תשובת מורינו הרב שליט"א:

הנה אף בקטן שאינו מחוייב במצוות מכל מקום יש חובת 'חינוך' על אביו לחנכו במצוות, כמו כן מחוייב לחנכו להימנע מאיסורים, ולדעת חלק מהראשונים לא רק אביו מחוייב בזה אלא שכל ישראל מצווים להפרישו מאיסור. יש עוד איסור של 'ספייה' לקטן, והיינו שאסור להגיש לקטן דבר איסור על מנת שיאכלנו וכל ישראל מצווים בזה.

פעולה זו של פתיחת דלת מייבש כביסה היא סתירת מעגל חשמלי ואסורה בשבת, ויש לברר אם דבר זה אסור מן התורה או רק מדרבנן, כי מצאנו בפוסקים שכתבו לחלק לגבי קטן בין איסורי תורה לבין איסורים דרבנן, וכמ' ושיבאר.

קטן אוכל נבילות

הגמרא ביבמות (ק"ג: קיד.) מספרת שרבי יצחק בר ביסנא אבד מפתח בית המדרש בשבת ברשות הרבים, רב יצחק בא לפני רבי פדת לשאול מה יעשה, שהרי גם אם ימצא את המפתח לא יוכל להכניסו מרשות הרבים לרשות היחיד, וגם לא לטלטלו ארבע אמות ברשות הרבים. רבי פדת נתן לו עצה שיביא ילדים שישחקו ברשות הרבים במקום שאבד המפתח, והרי לשימצאו את המפתח יביאו אותו לרשות היחיד, וכך יוכל רב יצחק בר ביסנא לפתוח את בית המדרש.

מעצתו של רבי פדת מוכיחה הגמרא: יש קטן האוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו. שהרי אם מצווים להפרישו, כיצד יביא את הקטנים ליד איסור דאורייתא של הוצאה מרשות לרשות ושל טלטול ברשות הרבים. הגמרא מקשה על מסקנא זו מדברי המשנה בשבת (קכא.) שעובד כוכבים שבא לכבות את הדליקה, אין אומרים לו כבה, כיון שאמירה

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

עשייה 'לשמה' בהגדלת והקטנת קשר תפילין

במהלך בין הזמנים חזרו חלק מבני המשפחה מהמושב בצפון הארץ לירושלים כדי להשתתף בחתונה. בטעות לקחו איתם את התפילין של הבן הגדול ולכן נתתי לו את התפילין שלי. ביקשנו ממישהו בבית הכנסת שיקטין את הקשר בשביל הבן ואחר כך סידרתי אותו בחזרה לגודל שלי. אחר כך תפסתי שלא חשבתי כלום כשעשיתי זאת, פשוט החזרתי את המצב לקדמותו כפי שעשה אותו אדם, שסייע לנו. האם צריך לומר או לפחות לכוון שעושה 'לשמה' כשמקטין או מגדיל את קשר התפילין?

- 1 א"פ שבעיקר הקשריה הדבר מעכב שיהיה לשם מצוות תפילין כמו שכתב במשנה ברורה (סי' לו ס"ק רלב), אמנם בדעיבה יצא ידי חובה משתי סיבות: א. כתבו הפוסקים (שכן הלוי ח"ו סימן ת. הליכות שלמה פ"ד פ"א פ"א) שעצם מחשבתו בקשריתו לשם קשר תפילין, נחשב הדבר לכוונה 'לשמה' אף על פי שלא אמר בפירוש בפיו. ב. כאשר אין מתירים את הקשר הראשון למור, אלא משחררים מעט את הדיקון ומשנים קצת את מקומו אינו בגדר ביטול הקשר הראשון וכעין שכתב הגה"ק מקוויגלוב (א"ר צ"י סימן י). דברי נסוכים על חידושו של האב"י נז' (א"ח סימן קפ"א) הוהא בהרבה בגילוי מכתלי בית ההוראה (ה) שקשר של תפילין צריך להיות קשר של קיימא, ואלו שנומרים תפילין של אחרים לא שפיר עבדי כיון שמחזירים אחר כך את הקשר ונמצא
- 2 חולה מעיים פטור מן התפילין (רמב"ם הל' תפילין פ"ד הל' ש"ע אורח"ס הל' ס"א) אפילו אם אין לו צער (נ"מ שם), והטעם משום שתפילין צריכים גוף נקי (משנ"ב ס"ק פ"ד)

ת. אף ששינה את הקשר ולא כיון בפירוש לשם מצוות תפילין, יצא ידי חובה, ראו הערה'.

האם העומד להקיא צריך לחלוץ תפילין

במהלך ימי בין הזמנים יצאנו לטיול שהתחיל בתפילת שחרית עם הגוף החמה בקבר רבי מאיר בעל הנס, משם יצאנו לעבר המסלול הראשון שבתחילתו אכלו ארוחת בוקר. מאחר שנחפזו לצאת למסלול בטרם תעלה החמה לרום רקיע ותיקוד בעוז על קודקודי המטיילים, מיהרו מאוד ביציאה אחרי התפילה וכן עלית' לאוטובוס כשהתפילין בראשי, במהלך הנסיעה חשתי לפתע סחרחורת ועמדתי להקיא, שאלתי היא האם מותר להישאר עם תפילין על הראש כשחש שעומד להקיא?

ת. יש מי שכתב שרק חולי מעיים נחשב גוף שאינו נקי. אמנם נראה שאם מרגיש שעומד להקיא, ראוי

בספר דברי חכמים לרא"ז גינבורג (עמ' כט סאלה 35) כתב ששמע מהפוסקים (בר"כ הנהגה לרבי משה פינשיין ור"פ סיני) שמי שמרגיש שצריך להקיא הוא גוף נקי ורק חולי מעיים גוף שאינו נקי. הסביר בדבריו לכאורה שבחולי מעיים כבר עתה הוא אינו גוף נקי ולא רק מצד מה שיפנה לנקיבו אח"כ, אולם הקאה אינה בגדר דבר שאינו נקי, ואף כשיודע שיקיא בפועל בידו עומד מזה מותר לו להישאר עם תפילין. ומצינו בפוסקים לעניין להתרחק מהקאה לקריאת שמע ותפילה, שכתב במשנה ברורה (סי' ע"ב ס"ק) בשם חידושי רבנו עקיבא איירי בשם הגיורת שמשון שאין צריך להרחיק ממה שהאדם מקיא אף שהוא מאוס, אולם בערוך השולחן (סי' ע"ב ס"ק כ"א) חולק וכתב: יראה לי דכשם שאסור לקרות ולהתפלל כנגד מי רגלים מדרבנן, כמו כן

לכתחילה שיחלוץ תפיליו קודם לכן.

תפילה בנעלי קרוקס במקום הנופש ולמול חלופות אחרות

במהלך הנופש אני הולך אך ורק בנעלי 'קרוקס' שמאוד נוחות ומאווררות. גם במשך השנה אני בדרך כלל נועל אותן, אבל לבית הכנסת או לאירועים אני לובש נעליים מכובדות. כשהגיעה שעת ה'מנחה' הראשונה במקום הנופש הבנתי שלא הבאתי אתי את נעלי השבת. האם מותר להתפלל עם נעלי 'הקרוקס', בנוסף רציתי לברר במידה ויש מי שישאל לי זוג נעליים אולם אם אמתין עד שיגמור את התפילה אצטרך להתפלל ביחידות, מה לכתחילה יותר?

ת. בתפילה צריך ללבוש מלבושים מכובדים המכסים

המשך בעמ' ב'

אסור נגד כל דבר המאוס כמו הקאות שמקיא או הרבה מליחות האף וכיוצא וניעו מליחות הרוקים המתועבים, דלא גריעא ממי רגלים, והכוון לקראת אלקין 'ישראל' ויש מי שמקיל בזה ולא נראה לי. ובאמת מקור דברי המשנה ברורה הם מהניירות שמשון והוא כתב להדיא שאם היא מעלה שיריון אסור להתפלל כנגדה, ובפסקי תשובות (סי' ע"ה הערה 9) העיר על המשנה ברורה שלא נחית לחלק בזה. ובאשל אברהם (במשטש"ס ע"ט במהרה"ב) כתב להסתפק בהקאה אחרי תחילת העיקול, דאולי היא כצואה בבחינת מה שאמר הכתוב 'קרא צוה' (שפי"ה ת"ח, נ"מ) נראה שישאיר ריח נרגש כמו מצואה קל, ואין מניעה מדאורייתא עכ"פ, ואולי גם מדברי פוסקים אינו בבחינת קיא צואה רק כשמורגש ריח כמו מצואה.

יד לאביו לעלות מירושלים להר הבית. וכתב רש"י (שם)
 'אבל מכאן ואילך, אף על פי שאינו חייב מן התורה הטילו
 חכמים על אביו ועל אמו לחנכו במצות'. ומבואר שגם
 אימו חייבת בחינוכו.

בתוס' ישנים (יומא פב. וראו גם תוס' נזיר כה. ד"ה בנן) הקשו כיצד ניתן להבין שביט דין אינם מצויין להפריש טטן מאכילת נבילות, והרי אם מצויים להכנסו במצוות המצוות לא שיש להפרישו מעבירות, ובשם רבי אליעזר ממיץ הביאו שחינוך שייך להרגילו במצוות ולא במניעה מאיסורים, אבל בשם ר"י כתבו שלא רק החיוב להכנסו מוטל רק על אדם אלא גם הכל שכן להפרישו מעבירות מוטל רק על האב, אבל בית הדין ושארי בני אדם אינם מחויבים לא לחנכו ולא להפרישו מעבירות. והקשו מהליני המלכה שישבה היא שובעה בניה בסוכה, ויישבו דשמא הוה להם לא והוא שחנכם בכך, ואפילו לא היה להם אב היתה מחנכתם למצוה ועלמא. ומבואר דעת ר"י שהאם אינה חייבת מעיקר הדין בחינוך הבנים כי אם האב. [אורא במשנה ברורה (סימן שנה סק"ב) שכתב שזו חובת האם].

אורא במשנה ברורה (סימן שנה סק"ב) שכתב שזו חובת האם כי האם חייבת בחינוך בנה, ובש"ע הרב (סימן שנה סק"ד) פסק שהאם אינה חייבת בחינוך.

בתוס' (שבת קכא. ד"ה שמע מינה) גם הקשו מפני מה בית דין אינם מצווין להפריש קטן מאיסורים, והרי אם מצווים להכנו במצוות כל שכן שיש להפרישו מאיסורים, וכתבו להעמיד לכן את דברי הגמרא שאין חיוב להפריש קטן מעבירה בקטן שלא הגיע לגיל חינוך, אבל הגיע לגיל חינוך אכן חייבים להפרישו. וביאר הבית יוסף (או"ח סימן שמה) כוונתם שהם שלחנו במצוות החיוב רק על אביו, אבל להפרישו מאיסורים מוטל על כל אדם. (וכן דן ברשב"א י"ד ע"ד כחכ).

אבל ברמב"ם (מאכלות אסורות יז, כח) כתב: 'אף על פי שאין בית דין מצווין להפריש את הקטן, מצוה על אביו לגעור בו ולהפרישו כדי לחנכו בקדושה שנאמר חנוך געור וגו'.' ולמד הברית יוסף (שם) מדבריו שרק אביו מחייב להפריש מאסיריו. בשו"ע (שם) הביא דברי הרמב"ם שרק אביו חייב לחנכו, וברמ"א (שם) הביא גם גמרא ופוסקים שחייבים להפריש את הקטן, וכן עיבור באסיריו.

ההלכה בחינוך קטן לאיסורים

נִתְבָּאָר שְׂדֵעַת הַרמב"ם שֶׁגַם אֶפְרוּשֵׁי מַאיסוּרָא הוּא חַיִּיב הַמוּטֵל עַל הָאֵב לְבַדּוֹ מִדִּין חִינוּךְ, וְכֵן הִכְרַעַת הַשּׁו"ע, וְדַעַת הַתּוֹס' (שְׁבַת קכא). שְׁלֵאֶפְרוּשֵׁי מַאיסוּרָא הִכְל חַיִּיבִים שֶׁאֵם הָאֵב מִצּוּוֹה עַל חִינוּךְ כֹּל שֶׁכֵּן שֶׁהִכְל מִצּוּוִים לֶאֱפְרוּשֵׁי מַאיסוּרָא, וְהַרמ"א חָשַׁשׁ לְשִׁטָּה זוֹ.

בחיי אדם הכריע (חלק א כלל סו סעיף ח) שבאיסור דאורייתא מוטל על הכל להפריש את הקטן וכדעת תוס', אבל באיסורים דרבנן יש לסמוך על המקלים שרק אביי חייב להפרישו. וכתב שבפרט שלשיטת הרשב"א והר"ן שבאיסור דרבנן מותר אפי' לפסותו בידיים. ובמשנה ברורה (סימן שגמ ס"ק ז) פסק להכרעת הח"י אדם.

גיל חיוב החינוך למנוע מאיסורים

זמן חיוב חינוך במצוות הוא כל מצווה כפי עניינה, ולכן משעה שיועד להתעטף בציצית חייב בה, ומשעה שיועד לנענע חייב בלולב, ומעת שיועד עניין שבת שיהקידוש והבדלה. אבל למנוע מאיסורים חייב מעת שהקטן בר הבנה לדעת שדבר זה אסור לעשות, ואפי' אינו יודע טעם הדבר. כן פסקו החיי אדם (שם סעי' א) שו"ע הרב (סימן שמג סעי' א) ובמשנה ברורה (שם ס"א.)

אמנם מדברי המשנה ברורה בשער הציון (שם ס"ק ט) מבואר שלמד מהחיי אדם (שם) שהחוב להפריש מעת שהקטן בר הבנה זה דווקא לאביו, אבל אחרים אינם מצווים להפרישו רק מעת שהקטן הגיע לגיל חינוך. ונראה טעמו לפי שכל החוב להפריש את הקטן נלמד בכל שכן, שאם יחייבים לחנוכו במצוות כל שכן שחייבים להפרישו מן האיסורים, ואם כן החוב מתחיל רק מעת שהקטן מגיע לגיל חינוך. אבל האב חובו בהפרשה מאיסורים כדי להרגילו בפרישה, ומעת שיכול להרגילו בפרישה חייב להפרישו. [וכלשון הרמב"ם חובי האב: "ולתפרישו כדי לחנכו בקדושה שנאמר חנך לנער וגו'"]

שביתת בנק וביתך

במשנה (שבת קכא.) נפסק ש'קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששביתתו עליהן', ופירש רבי יוחנן (גמרא שם, וביבמות קיד.) דהגם שאין חיוב הפרשה בקטן האוכל

פשיטא לגמרא שבאיסור דרבנן אין חייבים להפרישו, ולכן במסקנא שאין חייבים להפריש בדאורייתא, גם איסור דרבנן נחית דרגה ואינו מצווה שלא לספותו, שלא העמידו חז"ל דבריהם רק לגדולים ולא בקטנים. (וכ"כ הרשב"א עוד בחידושו שבת קכא.).

בתשובות הרשב"א (חלק א סימן צב) כתב, שלא כתב דבריו אלו רק להלכה ולא למעשה. אמנם הר"ן (רי"ף יומא ד"ה יום הכיפורים, חידושי הר"ן שנת קכא. קנג. נמוק"י שם) פסק שמותר לתת לתינוק דבר האסור מדרבנן לצרכו של הקטן, שאין באיסור דרבנן איסור ספיקה, ולצורך הקטן אין חשש דלמא אתי למיסרך. ובבית יוסף הביא לדבריהם, ומשמע מדברי הר"ן (רי"ף יומא א.) ומדברי הבית יוסף (שם) שהר"ן פסק רק הלכה למעשה על פי דעת הרשב"א רבו. וכן דעת פסקי יריד (כמנת קיד. שבת קלט.). והחזונים המיוחסים להר"ן (שבת קד"ה בקטן).

אמנם הרמב"ם (מאכלות אסורות פרק יז הלכה כז) כתב בהדיא שלא רק באיסורים דאורייתא יש איסור ספייה, אלא גם באיסורים דרבנן, ושאיפילו איסורי שבות אין לספות לקטן. והובא מחלוקת זו במאמרי (יבמות קיד.). בשו"ת (סימן שג) סתם כדעת הרמב"ם, וגם הרמ"א לא הביא שיטת הרשב"א והר"ן.

בחיי אדם (חלק א כלל סו סעיף 1) הביא לשיטת הרשב"א והר"ן, אך כתב שאחרי כן נאם בתשובות הרשב"א שדבריו הם הלכה ולא למעשה. (שם סעיף ט) כתב שאם התינוק חולה, יש לסמוך על הפוסקים דמתירין איסור דרבנן לקטן, וכתב דאף על גב דברביא לא סמכינן עלייהו, מכל מקום בחולי שאין בו סכנה מותר על פנים לומר לנכרי שיאכלנו.

בתשובות רעק"א (קמא סימן טו) נשאל האם ניתן להיסמך על ההיתר של הרשב"א והר"ן לבקש מקטן שיקח את הסיידורים לבית הנכנסת דרך רשות הורים דרבנן, וכתב שגם הן התירו דווקא לצורך הקטן ולא לצורך הגדול שזו יש חשש שמא יסדר, וכוננו. ולכן הקטן יקח את הסיידור לעצמו והגדול ישתמש עמו. בביתור הלכה (שם ד"ה מבתי ספרים) הביא דברי הרשב"א והר"ן, והביא על זה את דברי רעק"א (שם), ונראה ששמות להיסמך על דברי הרשב"א והר"ן הלכה לכל הפחות בשעת הצורך. וכבר נתבאר שכן גם דעת פסקי יר"ד והמייחסים להר"ן.

גם בשו"ע הרב (סימן שמג סעיף ו) הביא לדברי הרשב"א והר"ן, וכתב שאפשר לסמוך על כך במקום הצורך. ועוד הוסיף לבאר שההיתר לספות איסור דרבנן שלצורך הקטן, היינו שבדבר שהוא לצרכו של תינוק כגון אכילה ושתיה, שבזה מתחילה כלל לא נזר בו חכמים איסור בקטן, ולכן גם אין מצוות חינוך לאביו למנעו מאיסור דרבנן לצרכו. אבל בדבר שאינו זקוק לו אין היתר ואביו גם מצווה למנעו מדין חינוך, ובהו"ש ישב מה שאמר לדעת הרשב"א והר"ן להאכיל תינוק חלב אימו שהוא איסור דרבנן לאחר כ"ד חודש, משום שלאחר כ"ד חודש אינו זקוק לחלב אימו. אמנם משתיקת שאר כל הפוסקים שלא ציינו קו יראה דס"ל שהרשב"א והר"ן היתירו לצורך כך בלב אופן ואפי' אינו זקוק לו כמאכל ושתיה.

ועוד כתב (שם) שספיית איסור דרבנן לצורך גדול גם כן מותרת בדרך ארעי, שהרי בזה לא אתי למיסור, אך כשם שאיסור אמירה לנכרי בשבת שבות, כך גם איסור אמירה לקטן שבות, אלא כשכשם שאיסור אמירה לנכרי מותר לצורך מצווה כן אמירה לקטן מותרת לצורך קטן. וכתב שמטעם זה מותר לתת לקטן לשתות את הכוס של הקידוש בבית הנכנס, אפי' שלא יוצאים בזה ידי חובת קידוש, ואכתי אסור לשתות, והקטן אינו זקוק לשתיה זו, דמאחר שאיסור שתיה לפני קידוש איסור דרבנן בדרך ארעי מותר לצורך מצווה.

מצוות חינוך

קטן אינו בר חיוב במצוות התורה, אבל מדרבנן מצווים לחנכו במצוות, וכמבואר בגמרא (ברכות כ: סוכה ב: סוכה כח: חגיגה ד.) ופירש רש"י (סוכה ב: ד"ה מדרבנן) שחיוב זה נלמד ממה שנאמר (משלי כב.) 'חנוך לנער על פי דרכו - גם כי יזקין לא יסור ממנה'.

בראשונים נחלקו האם גם האמא חייבת במצוות החינוך. בגמרא הוגיה (ב.) נחלקו בית שמאי ובית הלל מאיזה גיל יש מצווה להביא קטן ברגל לבית המדשד, דעת בית שמאי שאם יכול לעלות על כתפי אביו מירושלים להר הבית. ודעת בית הלל שאם יכול לתת

בבוא השבועות, מגישים לפני התינוק עוגה שכתובים עליה אותיות, ומוסרים אותה ליד התינוק שיאכל את העוגה וימחוק את האותיות, וביאר משום שלא מאכילים האת התינוק בידיים, ומה שאוכל בעצמו הרי אין צריכים להפרישו. יש לבאר החילוק מהאיסור להזמין ביד הקטן חבב טמא שמא יאכלנו.

בשׁו"ע הרב (סימן שמג סעיפים ט"ו) נחית ליישב סתירות אלו, וכתב לחלק בין דבר איסור וכגון חגב טמא שהוא חפץ אסור, ובין איסור שבת שממפתח או העונה אינם חפץ אסור, ואכן שהקטן הוא שבמעשיו עושה איסור. עוד כתב (שם), שגם כאשר הזמן גורם לחפץ מציאות לא איסור אסור לתת ביד קטן, ונראה כוונתו לבאר מה דאסור לתת אוכל ביד קטן ביום הכיפורים, אבל בחג הסוכות מותר לתת אוכל לאדם התינוק מחוץ לסוכה, שהרי האוכל אינו חפצא דאיסורא שהרי מותר לאכלו בתוך הסוכה. וכעין זה כתב המגן אברהם (סימן תרט"ז ס"א).

אמנם בחידושי הרשב"א (יבמות קיד. ד"ה רבי יוחנן) כתב דמותר להעמיד קטן סמוך לגבלה כדי שישלח ידו ואכל, ואין זה נחשב כספייה בידים, וכשם שמצאנו ברבי יצחק דאין ביטול שלקח את הקטנים למצוא את המפתח, ואין זו נחשב שהעבירם בידים באיסור שבת, וכן כתב המאירי (סו). ולדעת שו"ע הרב היה יש לחלק, כי גבלה דומה לחגב שהם מציאות של איסור ולכן לתנם לקטן, אבל איסור שבת אינו חפץ של איסור, ואין זה נחשב שהאכיל לקטן דבר איסור, הרב הקטן העביר האיסור מדעתו. ובעדית הרשב"א והמאירי בהכרח יש לחלק בין להעמיד לפני הקטן איסור שומתר, ובין לתת חגב טמא ביד הקטן שאסור, אפי' שלא נתן את החגב הטמא לתוך פיו. (ומסתמית דבריהם נראה שאיסור הספייה מדאורייתא, ועיין לקמן).

ספייה בקטן בן יומו

בספר איסור והיתר (הארון שער מח סימן ח) כתב שאיסור ספייה לקטן הוא דווקא מעת שהוא בר הבנה, אבל תינוק קטן ביותר מותר לספוטו. והביא דבריו במגן אברהם (סימן שמג ס"ב, א) כתב אחר כך שבידים אין להאכילו. ובתוספת שבת (שם סק"ב) הביא דבריו דמה שצריך שבידים אין להאכילו הוא חומרה בעלמא ולכן לטעור שרי, ובה יישב דברי האיסור והיתר שהתיר עם סיום דברי המגן אברהם שאסר. אבל האחרונים (שו"ע הרב סימן שמג ס"ב ה, ח"י אדם כלל סו סק"ג, משנה ברורה סימן שמג ס"ב ג-ד ובשער הציון סק"ה, ועוד) חלקו ופסקו שאפי' קטן בן יומו אסור לספוטו דבריו איסור.

אתי למיסרך

הגמרא בעירובין (מ:) דנה כיצד יעשו עם כוס של קידוש ביום הכיפורים, רב אחא הציע לתתו לקטן שישתה, אבל הגמרא מכריעה שאין לעשות כן 'דילמא אתי למיסרך', והיינו דגם כאשר 'גדיל מיישר' לשותו. בתוס' (שם ד"ה ידילמא) כתבו בשם הרשב"ם, שלא כל פעם שייך חשש דלמא אתי למיסרך, ודווקא בקידוש היום שהוא דבר קבוע וחששים כן, אבל במילה שבים הכיפורים מותר לברך על הכוס ולתת לקטן לשותו, שאין לחוש בדבר ארעי שמא אתי למיסרך.

כעין זה איתא בגמרא בשבת (קלט.) שמדברנ אין לזרועו כשות בכרם בחוץ לארץ, והגמרא מספרת על רב מרששיא שהיה נותן פרוטה לנכרי קטן כדי שיוצו עבדו, ומקשה שיתן לקטן ישראל, ומייבשת שיש לחוש שגם כאשר יגדל ימשיך לטעת כשות בכרם. וכעין דברי התוס' בשם בעירובין בשם הרשב"ם, כתבו התוס' (שם ד"ה וליתן) בשם רבינו תם.

ברשב"א (יבמות קיד. ד"ה ומיהו משמע לי) הקשה, שאם חוששים דילמא אתי למיסרך, כיצד ניתן להאכיל את התינקות עצמם לצרכם ביום הכיפורים, ומה הוכיח שכל החשש דווקא כאשר הקטן אוכל לצורך הגדול, אבל מה שהוא עושה לצורך עצמו, הקטן מבין שזה היתר זמני עד שהוא עצמו יגדל.

ספיייה באיסור דרבנן

בכידושי הרשב"א (שם) הקשה מפני מה אסרה הגמרא (שם) משום דילמא אתי מיסרך, ולא אסרו משום שאסור לספנות לקטן דבר איסור דרבנן. והוכיח מכאן שהאיסור לספנות דברי איסור הוא רק באיסור דאורייתא. וביאר הדבר שהרי גם כאשר הגמרא (יבמות קיד.) סברא שחיבייה להפריש שטן האוכל נבלה האסור מדאורייתא, היה

נבילות, עכ"פ בקטן העושה על דעת אביו חייב להפרישו. וברש"י (יבמות ט"ז) פירש: 'שהתנינו צופה באביו ורואה שנוה לו בכך, ואביו עומד עליו, והוא כאילו הוא מצוה לעשות'.

על הפסוק: 'לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך' (שמות פרק כ"ט), כתב רש"י: 'לא בא אלא להזהיר גדולים על שבתת הקטנים, וזו ששינוי קטן שבא לכבות אין שומעין לו, מפני ששבתתו עליך'. ומקור דבריו במכילתא (שם) 'אלו בנו ובתו קטנים, שלא יאמר לבנו קטן הכניס לי כלי זה מן השוק, הכניס לי כלכלה זו מן השוק. יכול יחזר אחריהן שלא ישרו חרסים, שלא יתנו צרות, תלמוד לומר 'אתה', מה אתה מדעת עצמך מלאכת עצמך, אף על מדעת עצמך מלאכת עצמך. אלא שבמדרש מדובר שאין לצוות אביו בנו ובתו, אבל רש"י הרחיב שגם אין להניח לקטן לעשות מלאכה על דעת הגדול. וכן כתב הרמב"ן (שם): 'אתה ובנך ובתך, הקטנים, הזהירו בשבת שלא יעשו הבנים הקטנים מלאכה לדעתנו וברצוננו'. וכן כתבו הראשונים (סימן רכ"ו) הרמב"ן והרשב"א (שבת קנ"ג). ובחינוך (מצוה לב) כתב שציווי זה הוא 'לאו', ואינו בחיוב מיתה כשאר מלאכות שבת.

יש לבאר דמאחר ואיסור ספייה נאמר בכל התורה כולה, וקטן העושה על דעת אביו בכלל ספייה, מדוע נאמר במצוות שבת לימוד מיוחד לאסור קטן במלאכת שבת. ואין ליישב שאביו קטן העושה על דעת אביו מותר בכל התורה ורק ספייה אסורה, והמדרש בא ללמד שבשבת אסור שהקטן יעשה על דעת אביו, שאם כן העיקר חסר מן המדרש שלא הזכירו רק קטן העושה בציווי אביו. לכן נראה שבכל התורה כולה האיסור לספות קטן הוא כדי שהקטן לא יעבור באיסור, אבל בשבת בכלל מצוות המנוחה בשבת שגם עבדיו ובני ביתו הקטנים ינוחו, וזה גם חלק ממצוות המנוחה של הגדול עצמו בשבת.

בראשונים רבים (רי"ף, רמב"ם, שו"ע) לימוד זה כלל לא הוזכר, ואחרונים רבים כתבו שדברי המכילתא הם אסמכתא בעלמא, ולא לימוד ממור לדניא, או שאין הלכה כמכילתא, אחרי שבגמרא לא הוזכר לימוד זה. (והו"ד בפסקי תשובות סימן שגמ' הערה ע).

ספייה לקטן בעושה על דעת גדול

מלשון רש"י (יבמות קיד. ד"ה בעושה על דעת אביו) 'שהתנינו צופה באביו ורואה שנוה לו בכך, ואביו עומד עליו, והוא כאילו הוא מצוה לעשות', נראה שהאיסור בעושה 'על דעת אביו' אינו משום שכוונתו להאיל לאביו, אלא משום שהקטן פועל מתוך הבנה המתקבלת ממראה פני אביו, שזה רצון אביו שיעשה כעת, ולכן הגם שלא ציווה ולא אמר לו מאומה, הקטן הבין מעצמו שזה רצונו של אביו והוא עושה שליחותו. ולשון רש"י זו הובא בראשונים רבים.

הגמרא בשבת (קכ"א). דנה מפני מה גוי שמכבה אין חייבים למנוע ואילו את הקטן חייבים למנוע, ומיישבת שהגוי עושה על דעת וטובת עצמו, שרוצה שיחזיקו לו טובה על מה שכיבה, אבל הקטן עושה על דעת אביו. ופירש רש"י (שם ד"ה על דעת אביו) 'בקטן שידע להבחין שהכבי זה נוח לאביו, ועושה בשבילו'. ונראה שכל טעמו רק משום שהקטן יודע להבין שהכבי זה טובת אביו ועושה בשבילו, וכל שעושה בשביל אביו חייב להפרישו, ולא מפני שהקטן מבין שזה שליחות האב ברגע זה.

בבית יוסף (סימן של' לסעיף כה) הקשה סתירה זו, ויישב שהעיקר כי האיסור תלוי במה שהקטן עושה להואיל לאביו, אלא שבדליקה אנו מניחים שהקטן מבין מה תועלת אביו גם בלי שרואה מראה פני אביו, אבל במלאכות רבות רק ראיית פני אביו מביאה אותנו להבין שהקטן עשה את המלאכה עבור תועלת אביו. וכתב שבכל אופן האיסור דווקא כאשר אביו שם ואינו מוחה בידו, שבמה שהקטן עושה מלאכה לתועלת אביו ואינו מוחה בידו, הרי זה כאילו שולחו.

וכן מבואר בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (קרימונה סימן ר') שכל שיש ללמוד מדברי רש"י ביבמות שהחוב להפריש כדי לחנכו הוא כאשר אביו רואהו, ולא ללמוד שדווקא כאשר עושה את העבירה למלאות רצון אביו שיעשה כעת מלאכה זו.

וכן משמע בחדושים המיוחסים להר"ן (שבת קכ"א). שכתב בשם הרא"ה שכוין שאביו נמצא שם ויודע ממעשה הקטן הרי זה עושה במצוות אביו. אבל בשם רבינו יונתן כתב

שאפי' האב אינו נוכח במקום, כל שהקטן חושש מאביו ולכן מכבה הרי זה עושה שליחות אביו, ורק בקטן שכלל אינו מבין לעשות למלאות רצון האב, אינו חייב למחות בידו. וכתב על זה שכן נראה מפרש"י.

האיסור אינו דווקא קטן העושה על דעת אביו, והוא הדין קטן העושה על דעת גדול, וכמבואר בבית יוסף (אורח חיים סימן של' אות כה ד"ה נכרי שבא) ע"פ רבינו ירוחם, וכן פסק במשנה ברורה (שם ס"ק טו).

האם קטן העושה על דעת אביו אסור מן התורה

מסתמת דברי הראשונים שלא חילקו לכאורה היה נראה שכל ספייה אסורה מדאורייתא. אבל בפסקי רי"ד (שבת קנ"ג: יבמות קיד.) ובפסקי ריא"ז (שלי הגיבורים שבת טו. וראה בפסקי הרא"ה יבמות פרק יד הלכה א' ס"ק טו) מפורש שדווקא אם הגדול מאכיל או מצווה לקטן אסור מדאורייתא, אבל אם אביו מניח בידו חפץ לטלטלו ברשות הרבים ואינו מצווה, רק הקטן עושה על רצונו ודעתו של אביו האיסור רק מדרבנן. ובפסקי רי"ד נראה שלמד כן גם בדעת רש"י (יבמות קיד.).

וכבר נתבאר לעיל מה שכתבו רש"י והרמב"ן דקטן עושה על דעתו הוא איסור דאורייתא מיוחד של שבתת 'אתה בנך ובתך', וראשונים רבים סברו שאין זה לימוד גמור, אלא רק אסמכתא בעלמא.

בשער הציון (סימן של' ס"ק נ"ד) כתב כי בקטן המכבה דליקת אביו יסוד האיסור מדאורייתא, מפאת המבואר במכילתא שיש דין 'אתה בנך ובתך', אבל בביתאור הלכה (סימן רסו סעיף ו') כתב דאפשר שרק כאשר האב מצווה בפירוש הוא איסור דאורייתא של ספייה, אבל קטן העושה על דעת אביו הוא רק מדברי סופרים, ושוב הביא לדברי שליט הגיבורים בשם הרא"ה שכתב כן, ובשו"ע הרב (סימן של' סעיף א') כתב שקטן המכבה דליקת אחרים אסור רק מדרבנן, וכן נוטה דעת שער הציון (שם).

הגרש"ז אויערבאך (מאור השבת חלק ד עמוד תק"ח) כתב שהאיסור של 'אתה בנך ובתך' צריך להיות שווה לדין 'בהמתך' שהוזכר בפסוק, ובדין שבתת בהמה נאמר בגמרא (שבת קנ"ג): 'שכל דבר שאסור מדרבנן באדם מותר לכתחילה בבהמה, ולפי זה מותר גם בבנו ובבתו, ובהכרח שבאיסור כיבוי דליקה שאסור רק מדרבנן, יסודו האיסור בקטן המכבה על דעת אביו רק מצד האיסור הכללי של על דעת גדול הוא כמו שליחות הגדול ובכלל איסור ספייה, ודלא כשער הציון הנזכר שייסודו בהלכה של 'אתה בנך ובתך'. [ולאחרבה נוספת בדין 'אתה בנך ובתך' ראו בשו"ת שבת הלוי חלק ז סימן קד].

סיכום דיני קטן

איסור ספייה

א. אסור מדאורייתא לספות איסור לקטן.

ב. כתבו האחרונים שהאיסור הוא אפי' בקטן בן יומו, אבל מצאנו בראשונים מי שכתב שהאיסור רק מגיל שיש קצת הבנה.

ג. הכרעת שו"ע הרב שמותר לתת ביד קטן חפץ שניתן לעשות בו איסור בשבת, מפני שאין הדבר נחשב ספייה שהרי הקטן מדעתו עושה ממנו איסור. ורק חפץ אסור וכמו נבלה או חגב טמא או מאכל ביום כיפור אסור לתת לפניו אחרי שפני הנראה יאכל ממנו. אמנם מהרשב"א והמאירי עולה חילוק אחר, שלתת ביד קטן הוא ספייה ואסור, אבל לתת לפני קטן מותר.

ד. קטן העושה איסור לתועלת הגדול חייבים למחות בידו, כיון שהגדול נוכח בשעה שהקטן פועל עבורו ולא מוחה בידו. דומה שהוא שולחו לעשות, והוא בכלל איסור ספייה מדרבנן. [וקטן העושה לתועלת אביו, כתבו כמה ראשונים שאסור מדאורייתא מצד הלכות שבת מהנאמר בשבת 'אתה בנך ובתך', והגרש"ז אויערבאך כתב שאיסור זה נאמר רק בדבר האסור מדאורייתא].

ה. בכלל איסור ספייה, גם שלא לרמוז לקטן שיעשה איסור.

ו. דעת הרמב"ם וכן סתמו השו"ע והרמ"א שאיסור ספייה נאמר גם באיסורים דרבנן, ודעת הרשב"א הרי"ד המיוחס לר"ן והר"ן שאיסור ספייה רק באיסור דאורייתא, אלא שגם באיסור דרבנן אם עושה לתועלת גדול יש לחוש 'דלמא אתי למיסרך לכשיגדיל' אבל במה שהקטן עושה

לצרכו הוא יודע שזה היתר מחמת קטנותו ואין חשש. וכתבו האחרונים שבמקום הצורך ניתן לסמוך על דעתם.

ז. בשו"ע הרב הוסיף כי בדרך ארעי מותר לספות איסור דרבנן לקטן גם לצורך גדול, שהרי בדרך ארעי לא אתי מיסרך, אך כתב שעצם האמירה לקטן לעשות מלאכה בשבת אסורה, וכשם שאסורה אמירה לנכרי. ולכן מותר לומר לקטן לעשות מלאכה בדרך ארעי רק לצורך מצווה, וכשם שהותרה אמירה לגוי לצורך מצוה הפסד מרובה או במקום צער. [עוד כתב בשו"ע הרב שגם לצורך הקטן מותר בדבר שנצרך לקטן, אבל לעשות סתם מלאכה בלא צורך אין היתר, וגם אביו חייב למחות בידו מדין חינוך, אמנם בשאר האחרונים לא מצאנו שכתבו כן בדעת הרשב"א הר"ן].

מצוות חינוך

ח. האב מצווה בחינוך בנו ובתו, ונחלקו הראשונים והאחרונים בחיוב של האם.

ט. שאר בני אדם אינם מצווים בחינוך וכן פסק השו"ע, אך יש מן הראשונים שכתבו שחייבים למנוע מאיסורים והובאה שיטתם ברמ"א. הכרעת החי' אדם שיש לחוש לשיטתם באיסורים דאורייתא.

י. האב חייב לחנכו במצוות מעת שהוא מבין את עניין המצווה, וממשיגות מאיסורים הוא מחוייב לחנכו מעת שהקטן בר הבנה להימנע מהמעשה האסור. גם לדעת שגם שאר בני אדם מחוייבים למנוע מאיסורים, היינו דווקא מגיל חינוך הכללי.

הדלקת נורת להט או גוף חימום

הדלקה של נורת להט או גוף חימום היא איסור דאורייתא של מבעיר, ולדעת החזון איש יש בזה גם איסור של סגירת מעגל חשמלי שהוא בכלל איסור בונה. אמנם כיבוי של נורת להט או גוף חימום אינו איסור דאורייתא של כיבוי, כיון שהוא מלאכה שאינה צריכה לגופה, שאיסור כיבוי דאורייתא הוא כשזקוק לכיבוי בעצמו וכגון לגחלים הנעשים בכיבוי, ולא כאשר מכבה משום שהאור מפריע לו, וכיבוי כזה אסור מדרבנן. אבל להחזון איש הכיבוי אסור מדאורייתא מחמת סתירת מעגל חשמלי.

הדלקת נורת להט או גוף חימום על ידי קטן

אסור לומר לקטן להדליק נורת להט בשבת, שספייה לקטן אסורה, ואפי' בדרך רמז. אמנם להביא קטן לפני המנורה כדי שהוא ידליק אותה מעצמו אינו נחשב כספייה לקטן, לדעת שו"ע הרב ההיתר הוא משום שמנורה אינה מציאות של איסור בשבת, אלא שהקטן עושה בה איסור. ולדעת הרשב"א והמאירי ההיתר הוא משום שלא נתן המנורה בידו של הקטן, ורק העמידו לפניו.

אלא שמצד מצוות חינוך מעת שהקטן בר הבנה ללמוד שדבר זה אסור לעשותו בשבת, האב מצווה לחנכו לאיסור זה, ולחלק מן הפוסקים גם האם חייבת בחינוך בנה, ולכן אין להשתמש בקטן שהגיע להבנה שידליק מנורה שהדבר אסור בשבת, ולדעת הרמ"א גם אחרים חייבים למנוע קטן מלעשות איסור מעת שהקטן הגיע לגיל החינוך הכללי.

בנוסף על כך, גם בקטן שאינו בר הבנה, אם הקטן מבין מתוך כל ההתרחשות את רצון הגדולים שידליק עבורם את האור, נעשה כשולחם ואסור מדרבנן כדין איסור ספייה לקטן, והדבר מאוד מצוי שהקטן מבין לגמרי שזה רצון הגדולים, וכלל אינו פותח לצרכו רק לצורך הגדולים ואסור. ואם הדליק לצורך אביו ואינו מוחה בידו, עבר לדעת כמה ראשונים באיסור דאורייתא של 'אתה בנך ובתך'.

אבל קטן שלא הגיע לגיל חינוך למניעה מאיסורים, מותר להעמידו לפני נורת להט או גוף חימום, כאשר ידוע שהוא ידליק לדעתו ולא לדעת הגדול.

פתיחת דלת מייבש בשבת

פתיחת דלת של מייבש סותרת מעגל חשמלי וגורמת להפסקת הפעולה של המנוע, לדעת החזון איש יצירת מעגל חשמלי אסורה משום איסור בונה, וסתירת מעגל חשמלי אסורה מצד איסור סותר, אולם לדעת רוב הפוסקים יצירת מעגל חשמלי אסורה מדין 'מוליד' (-שעושה דבר חדש לגמרי בשבת) וסתירה מעגל חשמלי אינה איסור גמור. ולדינא חששו הפוסקים לכתחילה גם לשיטת

דינים והנהגות לחודש אלול

בלילה כיון שהוא אינו עת רצון (שם, ובערה"ש).

אמירת תהילים

יא. נוהגים להרבות באמירת מזמורי תהילים בחודש זה, ויש נוהגים לומר בכל יום עשרה מזמורי תהילים, ומתכוונים לגמור כל התהילים שתי פעמים קודם ראש השנה והיא עולה כמנזן כפ"ר, ויש נוהגים שמתחילים לומר מיום ב' אלול, ומנין מראש חודש, כדי לומר ה'יהי רצון' המסודר אחרי אמירת תהילים בשלמות עם תחנונים (מס"א), ובספה"ק 'אמרי פנחס' מובא שבחודש אלול מותר לומר תהילים אפילו בתחילת הלילה.

יב. וטוב לומר מעט כוונה מהרבה שלא כוונה, ובפרט בחודש הזה שאנו צריכים לבער הקוצים ולעורר רחמים וחסדים, לכן צריכים לאמרו כוונה, בבכיה, ובמתן (קצה המטה), ואיכא רמז נאה לאמירת תהילים בחודש זה, דר"ת "ו'יאמרו 'לאמר אשירה ל'ה' היא אלולי, לומר שענין גדול לומר שירות ותשבחות להשם יתברך בחודש אלול (ליקוטי מהרי"ח).

יג. הרגיל תהילים דוחה כל מיני פורעניות ופגעים רעים מעליו ובני ביתו ומכל משפחתו וכל בני דורו, ומגלגל עליו ועליהם כל מיני שפע ברכות טובות והצלחות רחמים וחסדים (אלף המגן).

השכמת הבוקר

יד. בשולחן ערוך נפסק שמראש חודש אלול נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות, אף שהרמ"א חולק על המחבר בענין אמירת סליחות ואומר שמנהיגו לומר סליחות רק משבוע שקודם ראש השנה, אבל לענין צעם השכמה לא פליג הרמ"א, וגם לדעתו נכון להשכים קום בימי אלול (ספרים הק). ויש רמז נכון לזה על פי מש"כ (תהילים לה) העיריה והקיצה ל'משפטי אלו'ק' ו'אדני ל'ריבי ר"ת אלול, שעבודה בימים אלו היא על ידי השכמת קום לעבודת הבורא (קצה המטה).

נתינת חתימה טובה

טו. נוהגים שכחובת אדם אגרת שלומים לחבירו מראש חודש אלול עד יום הכיפורים שרומז לו במכתב שהוא מעתיר ומבקש עליו שיזכה בימי הדין הבאים לטובה להיות נכתב ונחתם בספר חיים טובים (מס"א), והוא מרומז בפסוק (שמות יח) "וישאלו איש ל'רעהו ל'שלום" ר"ת אלול, שתיתב 'וישאלו' הוא לשון שאלה ובקשה, והיינו שמבקשים איש על רעהו לשלום בחודש זה (ליקוטי מהרי"ח).

מנהגי חודש אלול

טז. עורכים ועושים בחודש זה בדק הבית בכל המעשים, להיות ער ולבדוק כל מצוה ומצוה שאם יש בהם פגם או חסרון כדי לשפר מעשיו, ובפרט בלילה קודם השינה יחשוב עם נפשו למצוא עונו להתחרט ולהתוודות עליו ושב ורפא לו, ויוסיף אומץ בקיום המצוות.

יז. בחודש הזה מפשפשים בדקדוקי מצות נוהגים אנשי מעשה להיות בודק ובוזחן תפילין ומזוזות שלהם (מס"א), אף שמעיקר הדין אין מחויבים ואין צריכים לבדוק התפילין לעולם וכן המזוזות רק פעמיים בשבע שנים.

יח. יש להרבות בצדקה ולגמול חסד איש לרעהו בחודש הזה, כמו שמרומז בפסוק "איש ל'רעהו ו'מתנות לאביונים" ר"ת אלול, שבחודש זה מרבים בקיום מצות צדקה וחסד.

יט. יש נוהגים לעשות נישואין בחודש אלול כל החודש אפילו בימי חיסור הלבנה, כיוון שהם 'ימי רצון' לכן כל החודש הם 'ימים מוצלחים', וימי הרצון לטובה ולברכה לישראל (דרכי"ט קע"ט).

כ. חסידים ואנשי מעשה נוהגים ללמוד בכל יום מראש חודש אלול עד אחרי יום הכיפורים בספר הקדוש 'תיקוני זוהר', כדכתיב בשם הארז"ל כי לימוד תיקוני זוהר בימים אלו מטהר הגוף והגשמה, ואף ללמוד באמירה בלבד בלי הבנה היא תיקון גדול, משום שעצם לשון זוהר הק' מסוגל מאוד לנשמה ולקרוב הגאולה בב"א (אלף המגן).

א. הימים של חודש אלול הם ימי 'הרחמים והסליחות', וחודש הזה מסוגל לתשובה כמו שאמרו דורשי רשומות "ומל'ה' אלו קודם א"ת ל'בכך ו'את ל'בכך זרעך" ר"ת אלול, והש"ת קרוב לקוראיו ומחכה שנבוא אליו ולהידבק בו בחודש הזה, כמו שהוא נרמז שם של חודש זה בר"ת "א"ני ל'דודי ו'דודי ל'י".

ב. ימים אלו נקראים גם כן 'ימי הרצון' כמו שמבואר בספר ליקוטי תורה שבחודש אלול הוא הזמן שאז 'המלך יוצא לשדה' ונמצא בין פשוטי העם ומקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם ומקבל כל אחד ואחד מבלי שמבקשים רשות להיכנס אל המלך. ג. לכן יש לכל אדם לעורר לבו לתשובה לכפר על אשר חטא על הנפש מיום היותו על האדמה ולמען לזכות בדין ביום הרת עולם, וכתב המאירי שכמו שדורשים בהלכות הפסח שלושים יום קודם החג כמו כן ראוי להרבות בתפילה ותחנונים ולעורר הלבבות לתשובה קודם ראש השנה שלושים יום מראש חודש אלול.

תענית בחודש אלול

ד. יש אנשי מעשה שנוהגים להרבות בתעניות בימים האלו, ובפרט בערב ראש חודש אלול נהגו רבים להתענות (מס"א), וסוד התענית היא - כי במיעוט אכילה ושתיה מתמעט חלבו ודמו ומקריב את חלבו ודמו לפני הש"ת כמו קרבן שמקריבים על המזבח (אלף המגן).

ה. ועיקר התענית הוא - התשובה, שהיא 'חרטה על העבר וקבלה על העתיד', והמתענה ולא שב בתשובה הרי הוא דומה ל'טובל ושרץ בידו', לכן טוב להרבות בתשובה ובמעשים טובים מלהרבות בתעניות, ובפרט מי שהתענית יבטלו מתורה ועבודה, כי שקידת התורה ותפילה בכוונה מוככת הרבה יותר מתעניות, שהתענית היא רק הכנה לתשובה (שם).

ו. מובא בספר יסוד ושורש העבודה (פ"ד) כמה דברים שחשובים כמו תענית: א] המפסיק באמצע אכילה לכמה דקות כשתאווה אכילה בוער בקרבו. ב] המונע עצמו מלהתחכך בגופו אף שמגדל ועוקץ לו מאוד למען שמו הגדול לכפרת עוונות, ודבר זה אינו סיוגוף גדול ועצום מאוד. ג] שלא ידברו שום שיחת חולין, כי אין דבר בעולם לטרת הנפש כמו הבולס פיו משיחה בטילה.

אמירת 'לדוד ה' אורי'

ז. נוהגים לומר בבוקר ובערב מיום שני של ראש חודש אלול עד אחר שמחת תורה מזמור כ"ז שבתהילים, ואומרים אותו אחר אמירת 'לענינו', ויש אומרים אותו אחר 'שיר של יום', וביום שיש בו מוסף נהגו רבים לאומרו אחר 'שיר של יום' קודם אמירת התורה (מס"א), וסוד המנהג הוא - על פי המדרש שוחר טוב, שמרומז ימים האלו במזמור זה, 'אורי' בראש השנה, ו'ישעי' ביום הכיפורים, ואחר כך 'כי יצפננו בסוכו' שהוא רמז לסוכות (אלף למטה).

ח. והאומר מזמור זה בימים האלו, מובטח לו שיצא שנותיו וימיו בטוב, ויכניע על ידי זה כל המקטרגים ויוצאים בדימוס זכאים בדין, וסגולת זה המזמור - מועיל גם בכל השנה לכמה דברים, אמנם העיקר לאמרו בנחת ובכוונה שלימה ולא כמצות אנשים מלומדה (קצה המטה).

מנהג תקיעת שופר

ט. בחודש אלול תוקעין בשופר 'תשר"ת' בכל יום מיד אחרי תפילת שחרית עד ערב ראש השנה, וטעם התקיעות בחודש זה, לעורר את העם לתשובה כי כן הטבע של השופר לעורר ולהחריד, כמו שאמר הכתוב 'אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו', ועוד טעם מובא בטור כשעלה משה למרום בראש חודש אלול, תקעו בשופר במחנה להודיע לכל ישראל שעלה משה להר ולא יטעו אחרי עבודה זה, לכן גם אנחנו נוהגים לתקוע בשופר (אלף המגן).

י. מי ששכח לתקוע בשחרית יכול לתקוע במנחה, כמו שמובא ברמ"א שהיה מנהג לתקוע בכל יום בוקר וערב אחרי התפילה (שו"ת אג"מ), אבל בלילה לא יתקעו בכל חודש אלול אפילו להתלמד, שאין לעשות התעוררות

החזו"א שיש איסור סותר בסתירת מעגל חשמלי, אבל הקלו במקרים של צירופי היתר נוספים במקום צורך או הפסד. בנוסף, הדלקת גוף חימום הוא איסור הבערה, אבל כיבוי גוף חימום הוא כיבוי דרבנן, וכנזכר. ולכן אם גופי החימום עבדו, ובפתיחה של הדלת הם נכבו, עבר גם באיסור דרבנן של כיבוי.

פתיחת דלת מייבש על ידי קטן

לדעת הפוסקים שאיסור פתיחת דלת המייבש הוא מדרבנן, ברמב"ם ובשו"ע פסקו שגם באיסור דרבנן יש איסור ספייה לקטן, אבל דעת ראשונים רבים שבאיסור דרבנן לצורך הקטן מותר לספות, והאחרונים כתבו שבמקום הצורך ניתן להקל כשיטתם.

ולכן אם הבגד שמבקשים להוציא הוא של קטן, הרי שלצרכו מותר לספות את הקטן שיפתח את דלת המייבש. אבל לצורך גדול לא התירו דשמה אתי למיסרך לכשיגדיל. ושמה יש לדון להתיר גם לצורך הגדול, שהרי פתיחה למנוע את שריפת החולצות היא בדרך ארעי, ואין חשש שהקטן אתי למיסרך, וגם אין כאן איסור של 'אמירה לקטן' כיון שהוא במקום הפסד מרובה של כל החולצות, וכשם שהתירו איסור אמירה לנכרי שבות באיסור דרבנן במקום של הפסד מרובה.

אמנם לדעת החזון איש שאיסור סתירת מעגל חשמלי הוא דאורייתא של 'סותר', אין היתר לספות לקטן את פתיחת דלת המייבש, ונהגו להחמיר את שיטת החזון איש במקום שאין צרופי היתר נוספים.

לדעת החזון איש שיש בפתיחה איסור דאורייתא, כאשר הקטן פותח דלת מייבש בלא כל ציווי או רמז אין כאן ספייה, ואפי' הביאו את הקטן לפני הדלת וידוע שהקטן יפתח את הדלת אין כאן ספייה. לדעת שו"ע הרב משום שדלת של מייבש אינה חפץ של איסור. ולדעת הרשב"א והמאירי בגלל שלא נתן את הדלת בידו של הקטן, ורק העמידו לפני הדלת.

אלא שהגם שאין איסור ספייה אם רק מביא את הקטן לפני האיסור, מעת שהקטן בר הבנה אביו מצווה להנחו להימנע מאיסור דאורייתא. ולדעת הרמ"א אם אחרים מצווים להפרישו, אלא שחיוב זה הוא רק ממתי שהקטן הגיע לגיל הכללי של חינוך. גם בקטן שאינו בגיל חינוך לאיסורים, כאשר פותח את דלת המייבש לעשות רצון הגדולים נחשב כספייה.

אבל קטן שלא הגיע לגיל חינוך למניעה מאיסורים, גם לדעת החזון איש מותר להעמידו לפני דלת של מייבש, כאשר ידוע שהוא יכבה לדעתו ולא לדעת הגדול.

ולדעת רוב הפוסקים שרק החמירו לכתחילה את שיטת החזון איש שיש במעגל חשמלי איסור דאורייתא, בשעת הצורך יש להקל בדוחק גם על ידי קטן שהגיע לגיל חינוך לאיסורים. על ידי אחרים שאינם מצווים בחינוך לדעת רוב הפוסקים, והגם שהרמ"א החמיר שיש חינוך למניעה מאיסורים גם באחרים, הרי הכרעת החי אדם שיש לחוש לשיטתם דווקא באיסור דאורייתא. ומאחר שלדעת רוב הפוסקים העיקר שאין איסור דאורייתא בסתירת מעגל חשמלי, ולדעת רוב הראשונים כלל אין דין חינוך באחרים, אין חוששים בסתירת מעגל חשמלי שיש דין חינוך גם לאחרים.

אמנם כל זה באופן שהקטן מכבה לדעת עצמו ורצונו, אבל אם הקטן מכבה משום שמוזהה את רצון הגדולים נחשב שעושה שליחותם ואסור.

פתיחת דלת של מקרר

בפתיחת דלת של מקרר נדלקת נורה להאיר את המוצרים כדי שיהיה קל למוצאם במקרר, נורה זו הייתה בעבר נורת להט, והיה בהדלקתה איסור דאורייתא של מבעיר. אלא שפעמים רבות היה בחדר מספיק אור, וכלל לא הייתה כוונת המדליק להדליק נורה זו, ונמצא בפתיחת דלת המקרר הוא מודליק מנורה בפסיק רישא ולא איכפת ליה, שהוא איסור דרבנן. אמנם הגר"ש אויערבאך (מנחת שלמה חלק א סימן צא קס"ט) כתב להסתפק שמה מאחר ודלת המקרר בנויה באופן שהאור ידלק מיד עם הפתיחה נחשב כמדליק בידים ולא רק כפסיק רישא שהאור ידלק בפתיחה. ובמקרים החדשים בדרך כלל המנורה היא של לד והאיסור בהדלקתה מדרבנן.

קטן הפותח דלת מקרר ואינו יודע שנדלקת הנורה

מחבר ספר מאור השבת ביקש להתיר לפתוח דלת של מקרר ששכחו לכבות את מנורת הלהט לפני שבת על ידי

ברכת התורה במהרה בדברי התורה

ראובן שהה בבית החולים סמוך למיטת אביו הקשיש וסעדו במסירות אין קץ. את שנת הלילה תכנן להעביר בבית החולים על הכורסא הסמוכה למיטת החולה, אלא שמכיוון והשינה במצב זה לא ערבה לו במיוחד השכים לפנות בוקר ונטל ידיו והחליט לנצל את השקט הזמני ללימוד דף היומי עליו מקפיד מעודו, אולם, חשש להשמיע את הקול בזמן הלימוד שמא יעיר את אביו הישן ויקיצו משנתו חלילה, לפיכך החליט ללמוד במחשבה והרהור בלי להשמיע קול. אלא שלרגע עלה בליבו הספק, האם מחוייב ויכול הוא לברך ברכת התורה במצב כזה, ואם יוצא ידי חובת תלמוד תורה בכזה גוונא:

תשובה:

כתב השלחן ערוך (או"ח סי' מ"ז ס"ד) דמהרהר בדברי תורה פטור מברכת התורה, ובבאור הגר"א (ס"ב) חלק עליו, ותמה דהלא מקרא מלא דבר הכתוב "והגית בו יומם ולילה", ולשון זה כוונתו להרהר הלב, כמו שנאמר "יהי לרצון אמרי פי והגיון לבי", וא"כ פשוט דבהרהור מקיים מצות ת"ת וחייב לברך. ולכאורה נראה שנחלקו הבית יוסף והגר"א אם מקיים מצות ת"ת בהרהור או רק בדיבור, ודעת הב"י דבהרהור אינו מקיים מצות ת"ת, ולפיכך פטור מלברך, וע"ז חולק הגר"א וס"ל דכיון דמקיים מצוה בהרהור בדין הוא שיברך.

והרב בשו"ע הרב (הלכות ת"ת פ"ב ס"ב) כתב לחלק בזה בין חלקי הלימוד ואופניו, וחדש דאף בדודאי מקיים מצוה במחשבת התורה בחלק העיוני שבו, דהלא בלי עמל השכל ועיון הלב אינו מבין כלל את מה שהוא לומד, וא"כ פשוט דבהרהור זה מקיים הוא מצות ת"ת, אבל בגופי תורה דהיינו מקראי הקודש ודברי חז"ל וכדומה, אינו יוצא ידי חובתו אא"כ הוא מוציא בפיו, או שומע מפי אחרים, ככל מצוות שבדיבור, ולכאורה זה דעת הבית יוסף דבהרהור אינו מברך ברכת התורה.

ולכאורה יש לדון בזה מכמה מקורות בדברי הגמ' והראשונים, להראות פנים מסבירות לכאן ולכאן. אך באמת נראה דכדי לעלא מודי דיש מצוות תלמוד תורה אף בהרהור הלב, ואין מצות ת"ת מצוה שבדיבור כלל, ושיטת הבית יוסף שאינו מברך ברכת התורה על ההרהור טעם אחר יש בה, ויש לפרש בכמה דרכים, ואבאר:

א. אפשר שנחלקו בגדר ברכת התורה אם היא ברכת המצוה ומברכים על קיום מצות תלמוד תורה או היא ברכת השבח על בחירת עם ישראל ומתן תורה. ולפי דרך זו הולכים לשיטתם במה שנחלקו (שם) סעיף י"ד) אם נשים חייבות בברכת התורה, דעת הבית יוסף שגדר המצוה ברכת השבח על עצם התלמוד ולא על המצוה, ולפיכך נשים חייבות לברך, ומטעם זה המהרהר פטור מלברך אף שהוא מקיים מצות ת"ת, והגר"א סבור שעל המצוה מברכים, ויש בהנחה זו להקל ולהחמיר, מצד אחד מברכים על ההרהור מכיון שמקיים בכך מצות ת"ת, אולם מאידך נשים פטורות מלברך כיון שפטורות הן ממצוות ת"ת.

ב. השאגת אריה (סימן כ"ד) כתב בשיטת הבית יוסף דכיון שלמדו ברכת התורה (ברכות כ"א ע"א) ממאי דכתיב "כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו" אין חייבים בברכת התורה אלא על הקריאה והדיבור.

אך אין דבריו מתיישבים עם דברי הגמ' ביומא (ז.) שם למדו מפסוק זה שחייב אדם לענות אמן אחרי המברך, ופרש"י שמשם רבינו אמרו לבני ישראל שיענו אמן כשישמעו ממנו ברכת התורה, וכתב רש"י (ברכות כ"א ע"א) לפרש שמשם רבינו מברך על התורה וכמו שכתוב "כי שם ה' אקרא" וצויה על בני ישראל לענות אמן וכמו שכתוב "הבו גודל לאלקינו", ואין הקריאה מתייחסת לתלמוד המחייב בברכה אלא לעצם הברכה.

ג. בחי' אדם (הל' ברכות ותפילה כלל ט' סעיף י') כתב:

"מותר להרהר בדברי תורה קודם שיברך, דהרהור לאו כדבור דמי. וכן מותר לפסוק דין בלא נתינת טעם, דהוי כהרהור (והגר"א הגיה בצריך עיון ודעתו נוטה לברך גם מהרהר בדברי תורה וכל שכן כפוסק דין וע"י בנשמת אדם)".

ובנשמת אדם שם כתב להצדיק את שיטת השו"ע, דהלא למדו ברכות התורה מקרא "כי שם ה' אקרא" הרי דאין לברך אלא על הקריאה, וכדברי השאגת אריה (סימן כ"ד).

ובשו"ת בנין עולם להגר"א חבר (סימן ו') דחה דבריו מדברי רש"י (ברכות כ"א ע"א ד"ה כי שם) דכונת הגמ' דמשה רבינו הוא זה שברך על התורה ואמר לעם ישראל כי שם ה' אקרא ואברך על התורה, הבו גודל לאלקינו בעניית אמן. וא"כ מאי דכתיב אקרא לאו אתלמוד תורה קאי אלא על ברכות התורה, ע"ש.

ד. והנראה עיקר בזה, שלא נחלקו בגדר מצות תלמוד תורה, ואף לא בגדר מצות ברכת התורה, אלא בפרט מסויים בדניי הברכות, והבית יוסף לשיטתו במה שכתב בהל' פסח (סימן תל"ב) שאין מברכים על ביטול חמץ אלא על ביעור חמץ משום שהביטול בלב הוא וכלשון חז"ל "מבטלו בלבו", ואין מברכים ברכת המצוה על מחשבת הלב, והוא הדין לברכת התורה.

ואף שודאי אין הגר"א חולק על דברי הבית יוסף לענין ביטול חמץ, אפשר שאין זה אלא בבטול חמץ שכל אחד ואחד גם מבטל וגם מבער, דהלא אמרו הבדוק צריך שיבטל, והמבטל פשוט שצריך לבדוק, והבדיקה והביטול שני צדדים של מטבע אחד של מצוה, ולפיכך תיקנו לברך על הביעור ולא על הביטול, מה שאין כן בתלמוד תורה שהספק הוא אם לברך על ההרהור או שלא לברך כלל, ובזה סבירא ליה להגר"א דכיון שמקיים מצוה צריך לברך, ואין יקיים מצות תלמוד תורה ללא ברכה.

לסיכום הדברים: נמצאנו למדים מדברי הגר"א כי מקיימים מצות תלמוד תורה בהרהור. ועל פי חלק מהפוסקים, גם מרן השו"ע לא חלק על כך, אלא שסבר שלא תיקנו ברכה על קיום מצות תלמוד תורה בהרהור.

מאידך בשו"ע הרב כתב: "וכל אדם צריך להיזהר להוציא בפיו ולהשמיע לאוזנו כל מה שלומד, בין במקרא, משנה ותלמוד, אלא אם כן בשעת עיון להבין דבר מתוך דבר. וכל מה שלומד בהרהור לבד ואפשר לו להוציא בשפתיו ואינו מוציא, אינו יוצא בלימוד זה ידי חובת מצות ולומדת אותו. וכמו שנאמר, לא ימוש ספר התורה הזה מפיק והגית בו וגו', וכמו בכל המצוות התלויות בדיבור, שאינו יוצא בהן ידי חובתו בהרהור אלא אם כן שומע מפי המדבר, שהשומע כעונה בפיו" [בספר הליכות שלמה כתב על דברי שו"ע הרב: "חידוש גדול הוא, וצ"ע"].

העולה לדינא:

א. יש הפוסקים כי מקיימים מצות תלמוד תורה בהרהור בלבד בלא להוציא מהפה.
ב. אולם דעת השו"ע דמהרהר בדברי תורה פטור מברכת התורה ורק כאשר יוציא את המילים מהפה יתחייב בברכת התורה, לפיכך במקרה הנ"ל אין לברך בעודו מהרהר.

קטן שיפתח את המקרר לצרכו, כי במה שיפתח את הדלת וידליק את מנורת הלהט בפסיק רישא יעבור באיסור דרבנן, ודעת הרשב"א והר"ן שאין איסור ספיה קטן העושה איסור דרבנן לצרכו. הגר"ז אויערבאך (מאור השבת חלק ד עמוד תק"ח) כתב שיש להוסיף ולפתוח על ידי קטן שאינו יודע שידלק האור, ובזה הוי רק מתעסק. ונראה שחשש שהדלקת המנורה אינה רק פסיק רישא כיון שכך בנויה הדלת, ואיסור דאורייתא אסור על ידי קטן, אבל אם הקטן יהיה רק מתעסק האיסור מדרבנן ומותר על ידי קטן במקום הצורך.

קטן הפותח דלת של מייבש ואינו יודע שבכך מכבה את המייבש

פתיחת דלת של מייבש לדעת החזון איש איסור מדאורייתא, ונתבאר שלכתחילה אנו מחמירים גם את שיטת החזון איש, אלא שאם הקטן אינו יודע שבכך הוא מכבה את המייבש, הרי הוא כמתעסק אצל הכיבוי והוי איסור דרבנן, ובאיסור דרבנן שהקטן עושה לצורך עצמו יש להתיר במקום הצורך, וכמו שנתבאר לעיל. ואם פותח לצורך גדול יש לדון שמה אין כאן חשש שמא יסרך, אחרי שפותח כדי שלא יהיה נזק, ואין זו פתיחה בדרך קבע רק בדרך ארעי, וצ"ע. עוד יש לדון, דשמא כלל אין מצוות חינוך שלא לעשות איסור בדרך של מתעסק, ולכן באופן שלא יהיה חשש של ספייה, או של קטן העושה על דעת גדול, יהיה מותר לתת לקטן לעשות איסור בדרך של מתעסק, ואין צריכים לבוא לחידוש של הרשב"א והר"ן שאין דין חינוך בקטן העושה איסור דרבנן לצרכו.

להלכה:

פתיחת דלת של מייבש כביסה היא סתירת מעגל חשמלי, שלדעת החזון איש אסורה מדאורייתא, ולדעת רוב הפוסקים אסורה מדרבנן, והפוסקים חששו שכתחילה לדעת החזון איש. כמו כן אם בשעת הכיבוי דלקו גופי החימום, פתיחת הדלת כיבתה את גופי החימום ועבר באיסור כיבוי דרבנן.

לדעת הרמב"ם השו"ע והרמ"א אמירה לקטן לעבור על איסור שבת אסורה אפילו במלאכה דרבנן, ובכלל זה במלאכה הנעשית לאחר יד ובמתעסק. ובכלל איסור ספיית איסור לקטן, אסור גם לרמוז לו.

ואולם לדעת הרשב"א והר"ן שאין איסור ספייה ומצוות חינוך באיסור דרבנן שהקטן עושה לצורך עצמו, יש להתיר לצוות על הקטן שיפתח את המייבש להוציא חולצה לצורך הקטן בעצמו, באופן שהקטן שפותח מייבש אינו יודע שבכך הוא מכבה את המייבש, כי אז הקטן רק 'מתעסק' והוי איסור דרבנן, והאחרונים כתבו שראוי לסמוך על שיטה זו במקום הצורך.

גם בקטן שידוע שפתיחת דלת המייבש תכבה אותו והוי איסור דאורייתא לדעת החזון איש, אין בהעמדת קטן ליד המייבש משום איסור ספייה לקטן, אלא רק משום חיוב חינוך למנוע את הקטן מאיסורים, ואביו חייב למנוע קטן מעת שהוא בר הבנה שדבר זה אסור לעשותו בשבת, ואחרים חייבים למנוע קטן מאיסורים רק מעת שהקטן הגיע לגיל החינוך הכללי למצוות. ולכן מותר להעמיד קטן שלא הגיע לחינוך לאיסורים לפני דלת המייבש אפי' שידוע שבדודאי יכבה את המייבש, שהרי אין כאן לא ספייה ולא חיוב חינוך. ולדעת רוב הפוסקים שרק החמירו את שיטת החזון איש שיש במעגל חשמלי איסור דאורייתא, בשעת הצורך יש להקל בדוחק גם בהעמדת קטן שהגיע לגיל חינוך לאיסורים על ידי אחרים שלדעת רוב הראשונים אינם מצויים בחינוך. אמנם כל זה באופן שהקטן מכבה לדעת עצמו ורצונו, אבל אם הקטן מכבה משום שמוזהה את רצון הגדולים נחשב שעושה שליחותם אסור.

בשאלה שלפנינו, אם קיימת סכנה מוחשית שתפרוץ שריפה, יכולים לרמוז לקטן, ואף לומר לו במידת הצורך אם אין אפשרות לומר לגוי. אך בדרך כלל הדבר לא מצוי במכוונות הייבוש בומנינו, ולכן צריך להזהר ולא להקל ראש בדבר.

